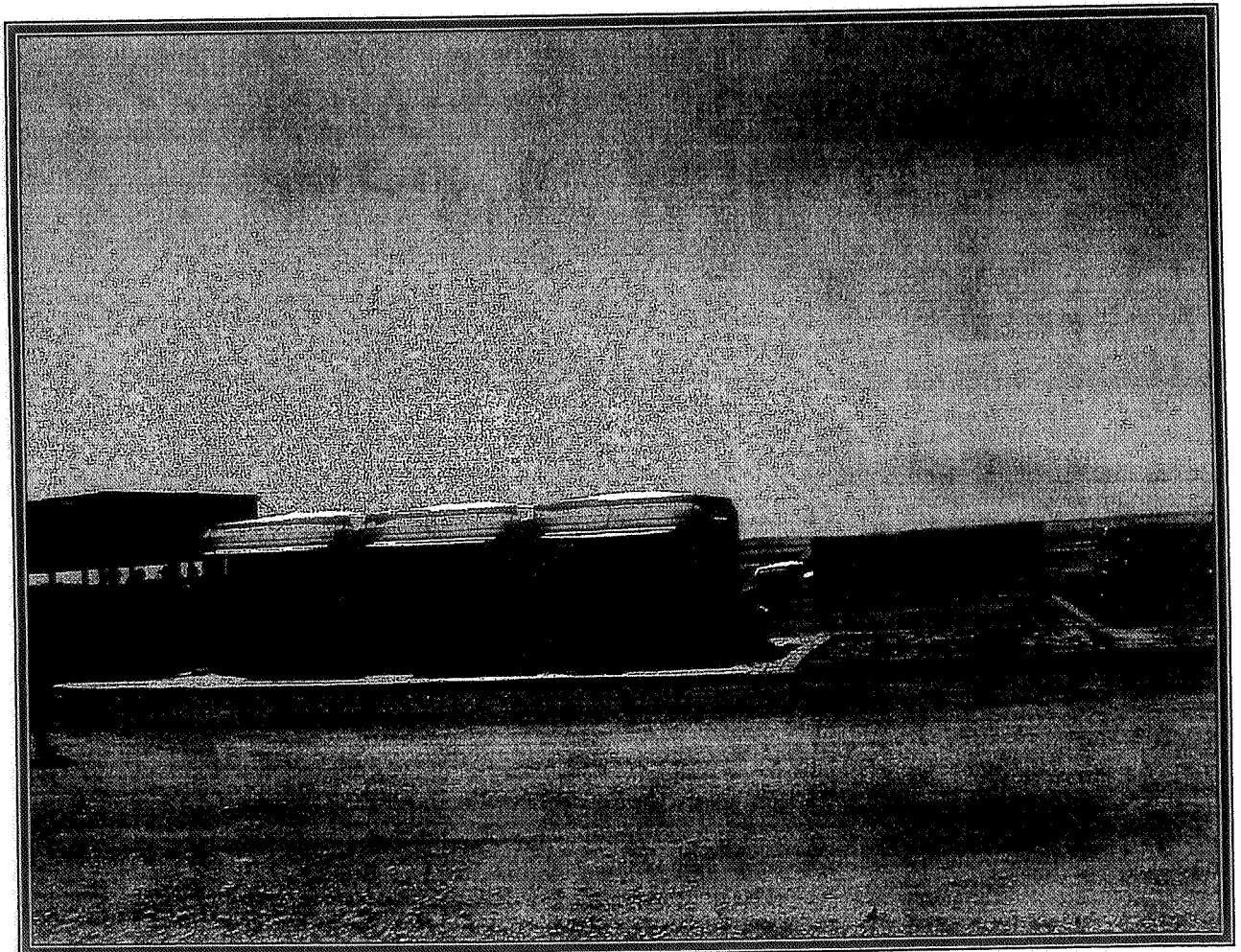

Norra Irak

29/3-04

**Rapport från Migrationsverkets och
Utlänningsnämndens utredningsresa
2003-08-30 – 2003-09-12**

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INLEDNING	3
SÄKERHETSSITUATIONEN	4
ALLMÄNT	4
NÅGOT OM SITUATIONEN I MOSUL OCH KIRKUK	6
Mosul	6
Kirkuk	7
DEN POLITISKA SITUATIONEN	8
ALLMÄNT	8
Tidningen Hawlati	8
Islamic Union Movement (IUM)	9
Iraqi Communist Party/Kurdish Communist Party (ICP/KCP)	10
Kurdish Toilers Party (KTP)	11
Stammar och klaner	11
DEN HUMANITÄRA SITUATIONEN	12
HÄLSOSITUATIONEN	12
Sjukvården	13
Tillgång på medicin och behandlingar	13
SITUATIONEN FÖR KVINNOR OCH BARN	14
SITUATIONEN FÖR KVINNOR	14
SITUATIONEN FÖR BARN	16
MINORITETER	18
ALLMÄNT	18
SITUATIONEN FÖR KRISTNA	18
SITUATIONEN FÖR TURKMENER	19
SITUATIONEN FÖR MANDÈER	20
ÅTERVÄNDANDE	20
ALLMÄNT	20
IN- OCH UTRESA	21
Turkiska gränsen	21
Syriska gränsen	22
Iranska gränsen	22
Flygplatser	22
Inrikes resor	22
Dokument	22
Övrigt	22
KÄLLOR	24
FÖRKORTNINGAR	25

Inledning

Migrationsverket och Utlänningsnämnden har, efter kriget i Irak, upplevt ett behov av att uppdatera den information som samlades in under en utredningsresa till norra Irak i oktober 2002. Därjämte upplevdes ett behov av att samla in information av betydelse för det frivilliga återvändande till Irak som pågår och för hur återvändandet kan komma att utvecklas. För att samla in sådan information beslutade norska och svenska migrationsmyndigheter i samarbete att företa en gemensam utredningsresa till Irak. Resmål blev den av kurderna styrda delen av norra Irak, då hotbilden mot utlännningar i övriga Irak bedömdes som alltför allvarlig för resor där. Den gemensamma delegationen bestod av underdirektör Dag Petterson och rådgivare Elin Nordtug från norska Utlendingsdirektoratet (UDI), rådgivare Sidsel Wiborg från norska Utlendingsnemnda och asylexperten Magnus Rydén från Migrationsverket samt föredragande Johan Stigenberg från Utlänningsnämnden.

Delegationen, som flög från Amman via Bagdad till Erbil i norra Irak, träffade ett flertal representanter för frivilligorganisationer, kurdiska myndigheter, politiska partier av olika schatteringar, oberoende journalister, kvinnoorganisationer, FN, Internationella Röda korset (ICRC) och International Organization for Migration (IOM) samt diplomater i Amman. Rapporten bygger på samtalen med ovanstående representanter och de intryck delegationen i övrigt fick av besöken i främst Erbil, Suleymania, Mosul, Halabja, Biyara och Tawelah.

I denna rapport används omväxlande benämningarna den *Autonoma kurdiska zonen i norra Irak*, *Irakiska Kurdistan* samt *norra Irak* när det talas om det av kurderna styrda området i Irak. Vidare kan stavningen av vissa orter och städer i området variera något.

I rapporten redovisas uppgifter och uppfattningar, så långt möjligt, så som de presenterats för delegationen. Av denna anledning kan det i rapporten finnas upprepningar av viss information samt även uppgifter som kan synas motstridiga.

I rapporten har namn på uppgiftslämnare regelmässigt utelämnats. I de fall namn förekommer har uttryckligt medgivande lämnats.

Till denna rapport är bilagd Migrationsverkets och Utlänningsnämndens rapport från utredningsresan i oktober 2002.

Norrköping och Stockholm i december 2003.

Magnus Rydén
Johan Stigenberg

Säkerhetssituationen

Allmänt

Den allmänna situationen i Irakiska Kurdistan ger intryck av att vara ungefär densamma som före kriget. Den enda synliga skillnaden är en tydlig skärpning av olika former av säkerhetsåtgärder. Förekomsten av beväpnade vakter är nu mer påtaglig. Bilar parkeras t.ex. framför entréerna till hotellen för att förhindra attacker med fordon osv. De styrande partierna, KDP och PUK, är medvetna om att det finns krafter som vill störa den relativa stabilitet som råder i Irakiska Kurdistan. Den svensktalande inrikesministern för KDP-området berättade för delegationen att man nyligen hade avslöjat planer på en terroristattack i KDPs område. Han uppgav också för delegationen att på hösten kommer traditionellt många turister från Bagdad och de södra delarna av Irak till Kurdistan på grund av att klimatet är något svalare där. Så var fallet även nu trots situationen i Irak och riskerna förenade med att ta sig från t.ex. Bagdad till Kurdistan. Det var således tusentals araber turistande i Kurdistan och inrikesministern uttryckte viss oro för att det bland dessa kunde finnas enskilda element med onda avsikter. Både företrädare för KDP och PUK ansåg dock att de hade säkerhetsläget under kontroll.

Gatubilden i städerna Erbil och Suleymania ger ett lugnt intryck. De terroristhot som konstaterats har huvudsakligen riktats mot utländska intressen, framför allt FN. Delegationen informerades också av en företrädare för en NGO i Suleymania att det hotell delegationen bodde på där var bombhotat och att en bomb skulle detoneras senast den 11 september 2003. Natten till den 10 september 2003, dagen då delegationen lämnade norra Irak, genomfördes en attack i Erbil utanför ett område där amerikaner var inkvarterade. En person omkom, troligen en av gärningsmännen, och ett 50-tal personer skadades. Detta är den enda större attacken mot mål i Irakiska Kurdistan efter kriget. Företrädare för FN uppgav dock att de mottagit hot samt att alla som deltog i normaliseringsprocessen löpte risk att utsättas för attacker; främst kanske FN samt KDP och PUK. Delegationen kunde vid sitt besök hos FN-organen UNHCR och UNOCHI i Erbil konstatera oron och de rigorösa säkerhetsåtgärder som vidtogs vid inpassering på FNs område. Efter attacken mot FNs högkvarter i Bagdad, den 19 augusti 2003, beslöt FN att dra ner på sin personella närvaro i Irak med 90 %; detta gällde även den kurdiska delen av Irak. Även Internationella Röda Korset (ICRC) stod i begrepp att dra ner på sin närvaro i Irak. Den företrädare för ICRC som delegationen träffade i Suleymania hävdade att det huvudsakligen var irakiska myndighetspersoner och representanter för internationella organisationer som hade anledning att frukta för sin säkerhet; situationen i norr var dock bättre för dessa grupper än i övriga delar av landet. Företrädare för de svenska och norska biståndsorganisationerna Qandil respektive Norsk Folkehjelp uppgav dock att de för tillfället inte hade planer att dra ner på deras personalstyrka i norra Irak.

Den företrädare för UNHCR i Erbil som delegationen träffade var kanske den som var mest pessimistisk inför framtiden. Han menade att situationen i hela Irak försämrats snabbt och att starka krafter arbetar för destabilisering och att det kommer att drabba även Kurdistan. Oroligheter kommer att uppstå då kurder som fördrivits från Kirkuk av Saddam Hussein försöker flytta tillbaka till sina gamla hem. Det är därför viktigt att de kurdiska myndigheterna inte pressar tillbaka folk. Sammandrabbningar mellan kurder och turkmener och kurder och araber har redan ägt rum och kommer att öka i omfattning. Arbetslösheten är hög men människor har hittills klarat sig ganska bra tack vare oil-for-food-programmet; när detta upphör den 21 november 2003 kan situationen förvärras.

I städerna Kirkuk och Mosul ser situationen något annorlunda ut jämfört med Erbil och Suleymania. När det gäller Kirkuk anser kurderna att man återtagit staden och införlivat den i det kurdiska området. KDP hävdar också att de har kontroll över säkerhetssituationen i Kirkuk. Denna uppfattning delades inte av alla delegationen talade med. De områden som kurderna hävdar tillhör dem och som de försökt att återta sedan kriget kallar de för *newly liberated areas*. Staden Mosul tillhör inte detta område men har en stor kurdisk befolkning. När det gäller områdena kring Kirkuk och Mosul finns det rapporter om etniska spänningar, främst orsakade av den s.k. de-arabiseringsprocess som pågår. Förhållandena i Mosul och Kirkuk var omedelbart efter kriget tämligen goda men synes successivt ha försämrats med en allt osäkrare säkerhetssituation samt också ökande spänningar mellan kurder och araber. Dessutom är den amerikanska närvaron betydligt mer påtaglig än i Irakiska Kurdistan. Inrättandet av lokala styrande råd har dock till del stabiliserat situationen. Mosul består av en kurdisk del och en arabisk del på varsin sida om floden Tigris. I Mosul är också den styrande administrationen delad; t.ex. så är guvernören arab och viceguvernören kurd. Den svensk-talande viceguvernören i Mosul uppgav för delegationen att säkerhetssituationen i Mosul är bättre än i övriga delar av Irak, Irakiska Kurdistan undantaget, men att incidenter förekommit. Den 12 juni hade ett stort möte som irakiska militärer anordnat utvecklats till en demonstration mot den lokala administrationen och koalitionsstyrkorna. Militären attackerade guvernörsbyggnaden och drabbade samman med koalitionsstyrkorna vilket resulterade i att två personer dog och flera skadades. Vidare hade IOMs kontor i Mosul i början av juni utsatts för en granatattack. Samma dag som delegationen besökte Mosul, den 4 september, dödades en brittisk minröjare i ett bakhåll söder om Mosul. Enligt uppgift skedde ungefär en attack i veckan mot amerikaner.

Flera personer delegationen talade med i Kurdistan uttryckte uppfattningen att situationen är osäker och att det är svårt att veta vad som skall hända i framtiden. Hotet från Saddam Hussein och hans regim var trots allt något som var identifierbart; de nuvarande hoten från terrorister är omöjliga att identifiera och förutse.

Inrikesministern för KDP-området uppgav att man under kriget hade fångat många anhängare till Ansar Al Islam; den mest extrema av de islamistiska organisationerna. En representant för säkerhetstjänsten i Suleymania uppgav att det efter kriget endast varit en attack från Ansar Al Islam; i augusti 2003 dödades vicechefen för säkerhetstjänsten i Suleymania i ett bakhåll. Den sjunde september besökte delegationen, eskorterad av ett tiotal beväpnade peshmergas, det område sydöst om Suleymania längs den iranska gränsen och runt staden Halabja som tills nyligen kontrollerats av Ansar Al Islam och IMK. Delegationen besökte Halabja och byarna Biyara och Tawelah vid den iranska gränsen.. Ansar Al Islam hade fördrivits från området av koalitionsstyrkorna och PUK gemensamt; man förklarade att utan de amerikanska Tomahawkmissilerna hade det inte varit möjligt. Företrädare för PUK uppgav att Ansar Al Islam och Al Qaida i praktiken var samma sak och att man hade indikationer på att mindre grupper av män från dessa organisationer tog sig tillbaka in i bergen i avsikt att försöka återta kontrollen över området. En representant för PUK menade att alla organiserade islamister i Kurdistan innebär en potentiell risk då alla partier och organisationer, även lagliga sådana utan jihad i sina program, utgör en inkörsport till islamsk fundamentalism.

Sammanfattningsvis kan sägas att läget f.n. i Irakiska Kurdistan är relativt lugnt men att vissa incidenter inträffat och att osäkerheten om framtiden är stor. De terrorhot som förekommer eller kan tänkas förekomma riktar sig nästan uteslutande mot företrädare för myndigheter (dvs. i praktiken partierna KDP och PUK) och företrädare för internationella organisationer eller intressen. Den allmänna uppfattningen bland de personer som delegationen talade med

var ändå att säkerhetssituationen inte var sådan att den i sig var ett skäl att lämna Irakiska Kurdistan eller att avstå från att återvända hem. Säkerhetssituation är dessutom avgjort bättre i Kurdistan än i övriga delar av Irak.

När det gäller säkerhetssituationen i de delar av Irak som tidigare kontrollerats av Saddam Husseins regim tror de delegationen talat med att de hot och attacker som förekommer, utöver islamisterna, huvudsakligen utförs av de grupper som varit och fortfarande är lojala till Saddam Hussein såsom Fedayin Saddam m.fl. liknade milisgrupper. Cirka 70 % av de högre officerarna i den irakiska armén kommer från Mosul. Flera personer delegationen pratade med ansåg att USA gjorde ett stort misstag när de inte fortsatte att betala lön till soldaterna i den irakiska armén. I stället har man fått ett stort antal soldater som driver omkring i samhället och som inte längre kan försörja sina familjer. Ytterligare en grupp i samhället som ställer till problem är vanliga kriminella, just före kriget bröt ut tömde Saddam Hussein alla fångelser. Vidare kommer personer från grannländer för att delta i attackerna i Irak; i vissa fall hemligt understödda av grannländernas regimer. En representant för PUK informerade delegationen att PKK (KADEK) dock inte längre har någon verksamhet i Irak.

UNHCR uppmanar de länder som har tagit emot asylsökande från Irak att vänta med avvísningsbeslut och även med frivillig återvandring i stor skala. UNHCR gör bedömningen att säkerhetsproblemen i Irak är mycket svåra och att det är brist på lag och ordning i många områden. Tillgången till basal service som vatten, elektricitet och medicin är heller inte tillgodosedd i alla områden.

Något om situationen i Mosul och Kirkuk

Mosul

Den 4 september besökte delegationen Mosul. Efter att ha passerat checkpointen, och således lämnat det av kurderna styrda området, stannade delegationen längs vägen för att växla pengar. I Irakiska Kurdistan används de dinarer (s.k. schweizerdinarer) som fanns i cirkulation i området när kurderna tog makten år 1991. En dinar i Irakiska Kurdistan motsvarar ungefär en svensk krona medan en krona motsvarar ungefär cirka 250 dinarer från det gamla regimkontrollerade området. För närvarande pågår dock i Irak en valutareform syftande till en gemensam valuta.

Vägen mellan Erbil och Mosul är delvis motorväg; omfattande arbeten pågår för närvarande för att hela sträckan skall bli motorväg. Vid infarten till Mosul, precis utanför den gamla assyriska muren som omger staden, blev delegationen vittne till en attack från koalitionsstyrkorna mot en bil med flera irakier i. Väl inne i staden låste, åtminstone i den ena av de två bilar delegationen färdades i, den kurdiske chauffören alla dörrar inifrån, vevade upp rutorna samt höll sin pistol skjutklar. Det har enligt uppgift förekommit att handgranater kastats in i bilar som haft rutorna nedvevade.

Mosul är huvudorten i guvernoratet Nineve och är Iraks tredje största stad. Mosul har cirka 1 750 000 invånare och delas av floden Tigris i två delar, en arabisk och en kurdisk. Araber och kurder har ett gemensamt styre av staden och en gemensam administration. Guvernören är arab och viceguvernören kurd. Man har ett gemensamt styrande råd med 25 medlemmar. Även assyrier och turkmener är representerade i detta råd. Säkerhetsläget är något bättre på den kurdiska sidan. I hela provinsen Ninive bor det cirka 3 miljoner människor. Utöver araber

och kristna och kurder finns det två distrikt, Sinjar och Schechan, vilka domineras av Yezidier. Dessa är i och för sig etniska kurder men de har en egen religion. Det finns sju byar med enbart kristen befolkning. I området mellan Erbil och Mosul bor det nästan bara kurder från en stam som heter Shabak. De är shiamuslimer. Majoriteten av kurderna är emellertid sunnimuslimer.

I Mosul sammanträffade delegationen bl.a. med den kurdiske viceguvernören. Han uppgav att det generella säkerhetsläget är bättre i Mosul än i de södra delarna av Irak men att det därmed inte sagt att det är bra. Det finns många problem som förvärrar situationen. Arbetslösheten är hög; kanske 50 – 60 %. Den arabiska befolkningen, som utgör 50 % av Mosuls invånare, har svårare att acceptera koalitionsstyrkornas närvaro än vad den kurdiska och kristna befolkningen har. Kriminaliteten är hög. Det sker bilstölder varje dag, attacker mot amerikaner sker ungefär en gång i veckan. Vidare attackeras FN och poliser. Viceguvernören menade ändå att de hade situationen i dessa avseenden under kontroll.

Viceguvernören uppgav vidare att f.d. baath-partister, såvitt han kände till, inte utsatts för hämndaktioner från befolkningen. Högre partifunktionärer har fått lämna sina arbeten men i övrigt inte drabbats av repressalier.

Kirkuk

Kirkuk är huvudort i ett område som är ett av Iraks rikaste på oljetillgångar. Saddam Hussein var därför givetvis särskilt angelägen att ha kontrollen över staden. Kirkuk är annars staden som kurderna ser som sin egentliga huvudstad. Kirkuk drabbades svårt av Saddam Husseins arabiseringspolitik. Kurder boende i staden har fördrivits i tiotusental och de har hamnat i flyktingläger i Irakiska Kurdistan; huvudsakligen i Erbilområdet. Samtidigt övertog araber kurdernas mark och bostäder. Många kurder tvingades sälja hus och lägenheter för symboliska summor, och araberna som bor där nu har lagfart. De vill inte flytta utan ekonomisk kompensation. Enligt den svenska hjälporganisationen Qandil arbetar Coalition Provisional Authority (CPA) för att reglera de-arabiseringen genom ett nationellt program. Till dess en rättslig reglering finns på plats avråds de fördrivna från att återvända. Qandil har ganska omfattande verksamhet i Kirkuk och omgivande landsbygd. På landsbygden hade man intrycket att marktvisterna kunnat lösas tack vare att folk visste vem som "egentligen" ägde vad.

Delegationen hade för avsikt att, vid återfärden till Erbil från Suleymania, resa via Kirkuk men avråddes dock från det av företrädare för PUK. Det hade nyligen förekommit en incident med kurder och turkmener inblandade. Dessutom hade incidenter där utlänningar var involverade förekommit. Delegationens kurdiska chaufför tog dock den snabbare vägen via Kirkuk tillbaka.

Den politiska situationen

Allmänt

De personer delegationen träffade under resan uppgav nästan alla att de främsta orsakerna till emigrationen från Irakiska Kurdistan var rädsla för Saddam Hussein, FN:s sanktioner, fattigdom, arbetslöshet, politisk instabilitet, terrorism och osäkerhet inför framtiden. Av dessa problem var nu bara hotet från Saddam Hussein samt sanktionerna borta. En kurdisk sagesman menade att detta i sig gör att utströmningen minskar. Att Sverige sett en viss ökning av antalet asylsökande irakier i augusti kan bero på att det rör sig om irakier som sedan en längre tid befunnit sig i Grekland, Turkiet m. fl. länder.

Den allmänna uppfattningen bland de personer som delegationen pratade med var att säkerhetssituationen i de kurdstyrda områdena var tillfredsställande god, och avgjort bättre än i övriga delar av Irak. I Bagdad uppgavs det förekomma ett stort antal incidenter varje dag, alltifrån kidnappningar och bilkapningar till hämndaktioner och olika typer av attentat. De som representerar de nya myndigheterna är givna måltavlor. Enligt en av våra chaufförer, som ofta körde till Bagdad, fungerade dock marknader och övrigt liv dagtid. Till kvällen var det utgångsförbud och, i alla händelser, farligt att gå ut. Södra Irak framstod, enligt vad vi hörde från sagesmän som varit där, som ett mellanting mellan norra och centrala Irak. Sjukhus, vatten och övrig infrastruktur fungerade ganska bra. Säkerheten för t.ex. kristna hade förbättrats sedan juni. Assyrian Democratic Movement (ADM), som numera har kontor också i Basra, hade inte hört om attentat eller incidenter mot kristna på sistone.

Nedan följer en redogörelse för de möten där den nuvarande politiska situationen i Irak, främst norra Irak, diskuterades. Nedan följer också ett särskilt avsnitt som tar upp frågan om stammarnas och klanernas betydelse i det kurdiska samhällslivet.

Tidningen Hawlati

Hawlati (medborgare), en oberoende (vecko)tidning med en upplaga på 7000 exemplar, besöktes i Erbil och Suleymania. Tidningen kritiserar främst de styrande partierna och de sociala förhållandena. Hawlati hade nyligen publicerat en artikel starkt kritisk mot KDP och PUK. Reaktionen blev häftig motkritik, vilket är den vanligaste reaktionen. Anklagelser, som att man förolämpar peshmergas (ung. soldater), kan framföras i KDPs och PUKs egna tidningar. Eftersom nästan alla män i Irakiska Kurdistan någon gång varit peshmerga är sådan kritik effektiv. Hot och några timmars arrestering kan också förekomma. Som exempel nämndes en journalist som arresterades i Dahuk för två eller tre år sedan. Ibland förs anklagelserna till domstol. Förra året skrev en konstnär och galleriägare en öppen artikel om en högre tjänsteman i Erbil, som tagit tavlor från konstnärens galleri utan att betala. Tidningen blev anklagad och dömd för förtal. Straffet blev 1 000 dinarer i böter och ett års villkorligt fängelse. Också i Suleymania har Hawlati dragits inför domstol, men har där vunnit målen. De uppfattar situationen där som relativt öppnare.

Islamister har hittills inte hotat tidningen på något sätt. De ges utrymme i tidningen för att de ändå är en del av samhället och alla bör få yttra sig. Vissa islamistiska grupper försöker enligt en del källor bygga upp nya celler i städerna. Den senaste islamistiska attacken var annars attentatet mot en folkmassa i Suleymania julen/nyåret 2001/2002. Redaktören menade att

islamisterna överhuvudtaget har mindre inflytande nu för tiden, t.ex. trakasseras inte kvinnor på marknaderna längre vilket ofta skedde tidigare. Trakasserierna kunde vara så allvarliga som syraangrepp. Man kan dock inte utesluta att islamisternas inflytande kan komma att öka igen.

Den allmänna politiska situationen i norr är inte dålig. Relationen mellan KDP och PUK har förbättrats efter kriget. Man samarbetar mer nu. De största problemen är att det fortfarande finns två administrationer, korruptionen samt att något datum för nya val inte är utsatt. I dagsläget är inga partier under press. Finns det politiska fångar är de få till antalet.

Situationen för hela Irak har kommit till en kritisk tidpunkt. Hela systemet ska ändras, men partierna är egentligen inte demokratiska. "Att fördra varandra är ingen irakisk tradition." Sunniaraberna måste hantera sin minskade makt. Efter Saddam Husseins fall är de inte längre en privilegierad grupp i samhället. Svårast och viktigast är att folk får samma rättigheter som medborgare – inte p.g.a. viss stam- eller religionstillhörighet.

Medlemmar i Workers Communist Party Iraq (WCPI) kan ha öppna möten och seminarier och skriver artiklar i Hawlati. WCPI som parti ligger fortfarande lågt i Suleymania. De har åter kontor i Erbil och ger (oregelbundet) ut en tidning. Partiet har startat verksamhet i Bagdad och Naseriyah. En "Union of Unemployed" har bildats i Bagdad där WCPI ingår tillsammans med andra vänsterorganisationer. Syftet är att hjälpa arbetslösa. Demonstrationer organiserades i Bagdad för två veckor sedan.

Utsatta kvinnor har i Erbil numera tillgång till ett kvinnohus, som drivs av KRG. Tidigare fanns också ett kvinnohus som drevs av WCPI, detta fick emellertid inte fått förnyat tillstånd. KRGs kvinnohus är öppet för alla kvinnor. Hawlati har i varje tidning en sektion där man särskilt uppmärksammar kvinnors problem. Som en del av långsiktig lösning propagerar man i varje upplaga för utbildning. Sedan hedersmord jämfördes med andra mord har tidningen inte märkt några effekter av lagändringen. Redaktören trodde inte att någon dömts.

Assyrier och turkmener har det mycket bra. De har t.o.m. fler privilegier än vanliga kurder, t.ex. behandlas assyriska lärare bättre än lärare från andra grupper. Rena etniska motsättningar har egentligen ingen tradition i området.

I Suleymania förevisades delegationen tidningens tryckeri. Det är tryckeriets ägare som äger tidningen (som går med viss förlust).

Islamic Union Movement (IUM)

Tre islamska partier betraktas av kurdiska myndigheter som legala. De är Islamic Union Movement in Kurdistan (IUM), på kurdiska "Yekgirtu-i-Islami le Kurdistan", Kurdistan Islamic Group (KIG) "Komal Islami Kurdistan" och Islamic Movement of Iraqi Kurdistan (IMIK eller IMK), "Bizutnewey Islami le Kurdistan Iraq". Företrädare för kurdiska myndigheter menade emellertid att även dessa "moderata" rörelser har samma mål som t.ex. Ansar Al Islam och att de flesta islamister är wahabiter (strängt konservativa muslimer), inspirerade av Saudiarabien. Man pekade bl. a. på att tidigare medlemmar i IUM numera är verksamma i Ansar Al Islam.

Delegationen träffade delar av ledningen för IUM i Suleymania. De framhöll att partiet är anhängare av dialog, pluralism, kvinnligt deltagande i det politiska livet och yttrandefrihet.

Partiet har inte Jihad på sitt program och motsätter sig våldsmetoder. IUM är det enda islamiska partiet utan egen peshmerga. Man har deltagit i alla demokratiska processer sedan 1991/92, och deltar nu i det av Coalition Provisional Authority (CPA) tillsatta styrande rådet och har en ministerpost, miljöminister, i den nya regeringen i Bagdad. Justitieministern i Kurdish Regional Government (KRG) är från IUM. Man har också ett gott förhållande till andra partier i norra Irak. IUM deltar som enda islamiska parti i den fempartikommitté, som omnämns i bifogad rapport. Relationen till Komal Islami Kurdistan är som till vilket parti som helst. Dock menar man att IUM står närmare sekulära partier. Komal Islami Kurdistan och IUM står långt ifrån varandra när det gäller tron på dialog, pluralism, kvinnoroller och våldsanvändning.

Komal Islami Kurdistan var inblandat i strider under kriget eftersom de var nära Ansar Al Islam både politiskt och geografiskt. Ledaren för KIG, mulla Ali Bapir, uppgavs vara fängslad av amerikanerna i Bagdad.

IUM ser sig som ett kurdiskt och islamiskt parti på en och samma gång. Partiet verkar främst i de kurdstyrda provinserna. Man har också kontor i Mosul, Kirkuk och Bagdad. Stödet bland delar av befolkningen i norr uppgavs vara gott. De anser sig vara det näst största partiet i Suleymaniaprovinns efter PUK. I kommunalvalen år 2000 ska IUM ha fått 22 – 25 % av rösterna, i något studentval 40 %. Ett framtida Irak bör bygga på ett demokratiskt, pluralistiskt och federalt system. Partiet anser att majoritetens önskan skall bestämma vilket styrelseskick Irak skall ha. Om majoriteten vill ha en sekulär regering ska man ha det. Om majoriteten vill ha en religiös regering ska man ha det. Även om ledningen menade att islam inte ska pådyvlas folk med våld sade man att det dock finns riktlinjer i islam för hur man ska regera. *Personal Status Law* om t ex arv och skilsmässa ska baseras på Sharia när det gäller muslimer. Efter lång inbördes diskussion menade ledningen att strafflagen ska utformas i enlighet med folkets vilja. Om folket vill ha *hududstraff*, t ex stening, ska dessa straff införas. De påpekade i sammanhanget att dessa straff sällan praktiseras och ser inga sådana straff i framtiden. Islamska straff ska ses som preventiva. Shouraprintipen är bra och IUM arbetar för denna. Extrempartiernas åsikter finns i princip bara bland deras få medlemmar tack vare IUMs seminarier, TV-sändningar, tidningsartiklar och opinionsbildning i övrigt. Man sänder TV från alla stora städer i norra Irak. Det skulle finnas än färre extremister om KDP och PUK samarbetade mer. Attacker mot spritbutiker och damfriseringar har dock inte alls varit så många som man skulle kunna tro av de asylberättelser partiet hört talas om.

IUM har en medlem som är med i arbetet med en ny irakisk konstitution. Lagkloka borde ha en större roll i detta sammanhang, annars är risken stor att vissa grupper i allt för hög utsträckning ser till att just deras intressen tillvaratas.

Iraqi Communist Party/Kurdish Communist Party (ICP/KCP)

ICP grundades år 1934. Partiet var först verksamt i södra Irak. 1944 etablerades en kurdisk gren, som 1993 blev Kurdistan Communist Party (KCP). Man samarbetar nära med ICP och verkar för aktivitet över hela Irak. Sedan tidigare har man samarbetat med National Democratic Forum, Al Daawa och Supreme Council for the Islamic Revolution in Iraq (SCIRI). Förhållandet till PUK är gott. I princip alla kurdiska partier samarbetar och är måna om att sprida sina demokratiska erfarenheter söderut.

De enda partier som har problem, i varierande grad, med myndigheterna är Ansar Al Islam, Komal Islami Kurdistan, Islamic Movement Party och WCPI. Sistnämnda parti uppgavs ha

bara 200 medlemmar. Skillnaden ideologiskt mellan KCP och WCPI sades vara följande. KCP vill ha en fri kurdisk delstat i ett federalt Irak och socialism bara på sikt WCPI vill ha en socialistisk stat nu och hänsyn ska inte tas till kulturella och religiösa aspekter/skillnader. Partierna har bara sporadisk kontakt. När WCPI har bett om hjälp har de fått det. Senast var det sommaren år 2000 när de sista arresteringarna skedde. Medlemmar flyttades då till säkra hus. Nu finns det inga arresterade eller fängslade medlemmar. Det finns heller inga andra politiska fångar, bara fängslade islamistiska terrorister.

Iranska Komala och Tudeh har kontor i Suleymania, grannar med KCP.

Vad gäller återvändande anser KCP att man måste skilja mellan Irakiska Kurdistan och övriga Irak. Eftersom ekonomi och säkerhet förbättrats sedan år 1991, särskilt sedan år 1998, och inte försämrats sedan kriget är det rimligt att nu återvända till Kurdistan. Dock hyser man en viss rädsla för att terrorism ska nå området framöver.

Kurdish Toilers Party (KTP)

KTP bedömde situationen generellt sett som lugn i de kurdstyrda provinserna. Folk är dock oroliga för hur det blir i framtiden. "Får kurderna sina rättigheter eller blir de förföljda igen?" Stammotsättningar och religiösa problem bubblar under ytan. Vill folk återvända har partiet inget emot det. "Folk kan ju leva här."

KTP har inget officiellt kontor i Erbil, men man har sympatisörer och medlemmar. Liksom andra fristående partier tillåts man inte breda ut sig, men partiet ser det inte som ett allvarligt problem. På fråga om det finns politiska fångar svarar ordföranden att de är få (KDP torde ha haft flest, men USA har utverkat frigivning hos KRG.) Med politiska fångar avser han de som fängslats för sin politiska uppfattning allena, inte de som använder våld som politiskt medel. Islamska extremister räknar KTP inte som politiska fångar utan som terrorister. Andra islamister kan vara politiska fångar. Andra som riskerar fängslas av politiska skäl kan vara vanliga medborgare som skriver alltför kritiskt.

KTP står ideologiskt nära Iraqi Communist Party (ICP). Man har ingen särskild relation till WCPI. WCPI har ingen officiell status, men partiet har kadrer och anhängare. Dess politik ligger långt från de problem som är aktuella i Irakiska Kurdistan. Man är mer öppen i frågan om kurdisk självständighet samt strävar mot jämställdhet mellan män och kvinnor. Synen på kvinnans ställning har lett till att partiet har mycket dåliga relationer till de islamistiska grupperingarna. Troligen finns inga medlemmar i fängelse. År 2000 dödades medlemmar i strider med PUK. Medlemmarna själva hade skjutit poliser. KTP är med i fempartikommittén, som fortfarande har möten.

Stammar och klaner

Frågor kring stam- och klanväsendet diskuterades med PUKs representant i Erbil, en vice-minister i Ministry of Health and Social Affaires i Erbil samt ministern för Ministry of Relations and Cooperation i Suleymania.

Frågan om stammarnas och klanernas faktiska betydelse för det kurdiska samhällslivet har varit förhållandevis svår för delegationen att utröna. Man kan sannolikt ändå hävda att stam-

och klanväsendet, och gamla traditioner överhuvudtaget, påverkar folks liv på så sätt att de begränsar jämställdheten mellan män och kvinnor och att moderniseringen av samhället försvåras. Något reellt politiskt inflytande har stammarna och klanerna sannolikt inte. Det är otvivelaktigt KDP och PUK som har den politiska makten även om viss hänsyn i vissa frågor måste tas till stamledarna. Stam- och klanväsendets betydelse uppges av de flesta delegationen talat med vara i avtagande. En delförklaring till detta är urbaniseringen och den tidigare regimens förstörande av byar på landsbygden men även moderna medier, som Internet och satellit-TV, bidrar till denna utveckling.

Stammarna i Irakiska Kurdistan är ganska få och kan ha tusentals medlemmar. I en klan, däremot, är alla släkt med varandra. Alla stammar har en stamfader, eller, vilket emellertid är sällsynt, ett styrande råd. Stamfadern, som kallas *Agha*, är nästan alltid en äldre, religiös, man.

Konflikter kan uppstå mellan individer och stammar/klaner men även mellan stammar och klaner sinsemellan. Majoriteten av dessa konflikter löses genom medling av myndigheterna. Både i KDPs och i PUKs område finns särskilda medlingsinstitut, med viss koppling till justitiedepartementen, särskilt ägnade åt att lösa dessa konflikter. Några större konflikter mellan olika stammar finns dock inte för ögonblicket. De konflikter som ändå uppstår rör oftast saker som arvs- eller marktvister, kvinnor (t.ex. äktenskapsfrågor) och olika ekonomiska mellanhavanden.

Medlingsinstitutionen fångar upp och löser de flesta fallen; en del går dock vidare till domstol. Man kan också söka skydd hos KDP eller PUK. Stam- och klansamhället är starkare i KDP-området än i PUK-området och starkare på landsbygden än i städerna. Självfallet finns det fall som inte löses och som kan leda till t.ex. blodshämnd eller hedersmord. Enligt ovan nämnd viceminister i Erbil sker detta dock i mycket mindre utsträckning nu än det gjorde förr. Enligt viceministern är Erbil, och områdena omkring staden, dock fortfarande, när det gäller befolkningens mentalitet, ett mycket konservativt stamsamhälle.

PUKs representant i Erbil tonade ned stammarnas och klanernas betydelse. Kurdistan är visserligen ett stamsamhälle men i praktiken har de politiska partierna större betydelse. Stammar och klaner är nuförtiden ofta knutna till olika politiska partier och lojaliteten ligger främst hos partierna. Han spekulerade också i att asylsökande kurder utomlands ofta överdriver denna problematik. Han menade dock att det i vissa enstaka fall kan finnas fog för de påståenden som görs. I dessa fall är det dock fråga om konflikter som redan är väl kända i Kurdistan.

Den humanitära situationen

Hälsosituationen

Delegationen diskuterade hälsofrågor med ministern i Ministry of Health and Social Affairs i Erbil, den svenska hjälporganisationen Qandil, IOM och ministern i Ministry of Relations and Cooperation i Suleymania.

Hälsosituationen i stort i norra Irak är densamma som före kriget. Det är ingen skillnad mellan de KDP- och PUK-kontrollerade områdena. Jämfört med centrala och södra Irak är den bättre. Som exempel anförde hälso- och socialministern att spädbarnsdödligheten i Kurdistan är 68 på 1 000 och i centrala Irak 130 på 1 000. Smittsamma sjukdomar som kolera och polio har

utrotats. Inga fall har rapporterats sedan år 1998. Malaria var vanligt förekommande fram till år 1994, då 4 000 fall rapporterades bara i Erbil. År 2002 hade bara 100 fall rapporterats. Antalet kvinnor som dör i samband med födsel är också långt lägre i Irakiska Kurdistan. Denna positiva utveckling beror på att myndigheterna medvetet satsar på preventiva insatser och vaccineringar. I princip vaccineras alla barn, också de på landsbygden. Att vattenkvaliteten är bättre i Irakiska Kurdistan än i övriga Irak bidrar också.

Vad HIV och AIDS beträffar har man bara registrerat ett fall i Mosul och ett i Kirkuk. Med öppnare gränser befarar myndigheterna att det kan bli fler. Blodgivare kontrolleras regelmässigt.

Sjukvården

Offentlig vård och medicin är fri i Irak. Patienten betalar bara en mindre avgift på fem dinarer. Det finns också privata sjukhus. Alla irakier som återvänder från utlandet får samma tillgång till sjukvården som de som redan bor i landet. Ministern i Erbil underströk att det är en rättighet de har som medborgare. Om tusentals avvisas från Europa under en kort tidsrymd måste emellertid särskilda stödprogram sättas in.

Det finns 12 sjukhus i guvernoratet Erbil, varav fem i själva staden. Två av dem är allmänna sjukhus med 400 bäddar var. Där kan man behandla de flesta sjukdomar. I provinsen Dahuk finns det sju sjukhus, varav två i själva staden. I guvernoratet Suleymania finns det 26 sjukhus. Tillgång till akutvård finns 24 timmar om dygnet. Vårdcentraler finns i många byar i Irakiska Kurdistan, bara i guvernoratet Erbil och Dahuk 260 stycken. Den svenska biståndsorganisationen Qandil driver 65 vårdcentraler i Suleymaniaområdet, och har ambulerande verksamhet i Kirkuk, Mahmour och Mosul.

I princip har inga sjukhus byggts sedan början av 1980-talet. Sjukhusen är nedslitna och modern kirurgisk utrustning saknas till stor del. Man behöver också ambulanser och medicinsk utrustning. Före år 1997 var det ingen större skillnad mellan norra och södra Irak. Därefter har KRG förbättrat infrastrukturen trots att Saddam Husseins regim försökte försena projekt och kontrakt. Olja-för-mat-programmet har haft stor betydelse för finansieringen av projekten. Renoveringar av sjukhus och många andra projekt har betalats med pengar därifrån. Ett nytt sjukhus med 100 sängar har byggts i Halabja. Det håller god standard och uppgavs täcka lokalbefolkningens behov de närmaste 20 åren. Ministrarna uttryckte oro för att medel inte ska tas fram efter det att olja-för-mat-programmet är utfasat den 21 november 2003.

Psykiatri är eftersatt i hela Irak. I Irakiska Kurdistan finns sex psykiatriker. De är knutna till universitetssjukhusen, men är även ute på psykiatriska kliniker på andra sjukhus. Det finns t.ex. hjälp för traumatiserade kvinnor. Diakoniaprojektet (knutet till den katolska kyrkan) med behandlingscenter i Dahuk för traumatiserade barn är avslutat, men projektets utbildning av personal har gett goda efterverkningar. För kroniskt sinnessjuka finns det bara en institution – i Bagdad.

Tillgång på medicin och behandlingar

Tillgången till medicin är densamma som förra året, dvs. tillgången varierar. Det är fortfarande problem med oregelbunden distribution. I den privata sektorn finns mer medicin, men den är dyr och kvaliteten varierar. Det produceras inga mediciner i Irakiska Kurdistan och där

finns inga laboratorier som kan kontrollera kvalitén. Enda kvalitetslaboratoriet finns i Bagdad. Förslag finns om att starta produktion av medicin i privat regi. Myndigheterna har ställt sig positiva till detta.

Behandling i privata kliniker kan hålla bättre kvalitet, men generellt är den ojämnare än inom den offentliga vården. Kurder som har råd reser till grannländerna för behandling. IOM har startat ett *Medical Education Programme* för patienter som inte kan behandlas i Kurdistan. Genom programmet kan de få vård i utlandet.

En detaljerad redovisning av tillgång till medicin och behandlingar finns i bifogad rapport. Redovisningen synes efter våra samtal med ministrar och läkare fortfarande vara aktuell.

Situationen för kvinnor och barn

Situationen för kvinnor

Enligt de källor delegationen talat med i Irakiska Kurdistan har kvinnor i området fortfarande många problem. Kvinnor som aktivt arbetar för, och uttrycker, liberala åsikter löper viss risk att motarbetas eller utsättas för trakasserier. Vanligen tar dessa formen av muntliga eller skriftliga angrepp, t.ex. försök att svärta ned dessa personers rykte.

Kvinnor i Irakiska Kurdistan löper också fortfarande risk att falla offer för rent könsbaserad förföljelse, inkluderande både könsstympning (omskärelse) och s.k. hedersmord, särskilt i områdena runt städerna Suleymania och Halabja. När det gäller att uppskatta omfattningen av hedersmord och könsstympning har detta varit svårt för delegationen att göra. Delegationen har presenterats för väldigt divergerande uppgifter om antalet fall av hedersmord. Av denna anledning kommer här inte några försök att ge siffror på förekomsten av hedersmord och könsstympning att göras.

I Erbil och Suleymania finns det kvinnohus (shelters) för särskilt utsatta kvinnor; dessa drivs i KDPs respektive PUKs regi. Kvinnohuset i Dahok hade lagts ner sedan de svenska delegationsmedlemmarna besökte norra Irak i oktober 2002.

Enligt den representant för Norsk Folkehjelp, som delegationen träffade i Suleymania, har våldet mot kvinnor ökat de senaste åren. Många familjer har tvingats lämna sina hem till följd av den s.k. Anfal-kampanjen och det kurdiska inbördeskriget samt Saddam Husseins arabiseringsprogram. Dessa händelser, i kombination med den nuvarande politiska situationen och ekonomiska och sociala påfrestningar, har medfört en stark press på mansrollen med åtföljande negativa konsekvenser för kvinnorna.

Enligt redaktören i Erbil för den oberoende tidningen Hawlati har tidningen flera kvinnliga journalister. I tidningen tar man ofta upp frågor rörande behovet av utbildning av kvinnor och de uppmuntras att engagera sig politiskt. Tidningen tar också upp fall av hedersmord, och tvångsäktenskap och kvinnor som begår självmord. Tidningen har inte drabbats av några problem på grund av att den skriver om dessa saker. Redaktören uppgav att han inte kände till om någon dömts för hedersmord efter lagändringen, innebärande att hedersmord likställs med andra mord, i augusti 2002.

I Erbil besökte delegationen *Khatuzeen Center för Social Action*. Centret etablerades år 2000 och erbjuder olika kurser för kvinnor, i t.ex. läsning, datakunskap och aerobics, samt också vissa andra sociala stöd- och hjälpinsatser. Centrets verksamhet är i första hand till för kvinnor från de fattigaste områdena i Erbil. En särskild grupp kvinnor som har det svårt är de som har män i exil. Ingen av dessa kvinnor bor dock ensam eftersom det inte är möjligt enligt de sociala traditioner som råder. Khatuzeen Center for Social Action är dock inte ett shelter i den meningen att man har möjlighet att inkvartera hotade eller på annat sätt utsatta kvinnor.

Företrädare för centret uppgav att de generellt arbetar för att höja medvetandet hos kvinnor om kvinnans situation och att man bekämpar analfabetism. De uppgav också att man önskade se att religionen separerades från lagstiftningen. Lagändringen i augusti 2002 rörande hedersmord har haft viss effekt; en del män har dömts för hedersmord medan andra har gått fria. Centret har framfört till CPA att de önskar se att motsvarande bestämmelse införs i den irakiska konstitution som skall antas.

Företrädarna för centret uppgav vidare att de inte hade några kristna kvinnor på centret då de är friare än de muslimska kvinnorna. Situationen för kristna är generellt sett bra och de får ett bra skydd från KDP.

I Suleymania besökte delegationen *Women Information and Cultural Center*. Detta center etablerades år 1997 med hjälp av ekonomiska bidrag från många länder. Centret har enbart kvinnliga anställda. Centret bedriver opinionsbildning samt projekt i utbildnings- och hälsofrågor. Centret ger ut en tidning, Rewan (Vägvisaren), som kommer ut varannan vecka. Man medverkar också i radio och TV och sänder egna program samt arrangerar seminarier. Organisationen bedriver projekt för kvinnor i 52 byar. Det är huvudsakligen projekt rörande hälsofrågor men de har också fokus på att höja kvinnors medvetande vad gäller deras rättigheter. Företrädare för centret uppgav att Irakiska Kurdistan är ett mansdominerat samhälle, men att huvudorsaken till kvinnornas problem har religiösa orsaker. Hedersmord och könsstympning är exempel på dåliga traditioner som har sin grund i religionen. Hedersmord diskuteras offentligt i Kurdistan, och både kvinnoorganisationer och tidningen Hawlati skriver om det. Hedersmord är i huvudsak ett landsbygdsproblem. Det förekommer dock även i städerna men nästan uteslutande i de stadsdelar som präglas av en stor inflyttning från landsbygden. I Suleymania har flera hedersmord skett under året i en sådan stadsdel.

I Suleymania besökte delegationen också organisationen *ASUDA - Combating violence against women*. Organisationen sysslar med dokumentation av våld mot kvinnor samt medvetandegörande av detta problem men också rådgivning till kvinnor som utsatts för våld. Delegationen visades under besöket flera pärmar med fotografier på kvinnor som fallit offer för hedersmord. Norsk Folkehjelp, US AID samt den regionala regeringen i PUK-området bidrar med ekonomiska medel till verksamheten. ASUDA har två advokater, en man och en kvinna, knutna till organisationen och dessa ger råd till de kvinnor som efterfrågar det. Den företrädare för ASUDA som delegationen talade med uppgav att kvinnor i Kurdistan möter många problem; de har oftast inget att säga till om i äktenskapet och i samhället. Den ekonomiska situationen är också ofta svår. Ogifta kvinnor riskerar tvångsäktenskap. Gifter kvinnor riskerar våld i hemmet. ASUDA driver ett mindre shelter där de har möjlighet att inkvartera upp till 15 kvinnor och barn.

Utöver nämnda shelter finns ytterligare två stycken i Suleymania; ARAM, som drivs av PUK och som hjälper kvinnor som är utsatta för, eller hotade av, fysiska eller sexuella övergrepp

samt, NAWA, som finansieras av en tysk NGO (WADI). NAWA riktar huvudsakligen in sig på att hjälpa psykosocialt traumatiserade kvinnor.

Delegationen träffade också, i Suleymania, företrädare för *Cultural Center for Learning Women* som är en politiskt obunden organisation som får bidrag från den tyska organisationen WADI. Organisationen arbetar med utbildning för kvinnor samt opinionsbildning i kvinnofrågor. I staden Khanakin, som ligger i det område som kurderna anser sig ha återtagit efter kriget, driver de nu flera projekt; bl.a. projekt som syftar till förståelse mellan kurder, araber och turkmener.

De islamistiska partierna i Irakiska Kurdistan är, inte förvånande, mer konservativa i inställningen till kvinnans rättigheter. Även de mest liberala av dessa grupperingar anser t.ex. att familjerätten skall styras av sharia vilket medför negativa konsekvenser för kvinnor i frågor som rör t.ex. arv och skilsmässor. De mest extrema islamistiska partierna har mycket få medlemmar.

Situationen för kvinnor i Irakiska Kurdistan måste ändå, trots de problem som finns, ses som väsentligt bättre än vad den är för kvinnor i centrala och södra Irak. Företrädare för KDP och PUK uttrycker sig fördömande mot de gamla traditionerna av hedersmord och könsstympning samt ger uttryck för en, som det framstår, uppriktig önskan av en förbättring av kvinnans situation. I det område som tidigare var under Saddam Husseins och hans regims kontroll är situationen åtminstone för tillfället generellt sådan att attacker mot civila är mycket vanliga. Enligt de källor delegationen talat med, bl.a. en tjänsteman från den nederländska ambassaden i Bagdad numera verksam i Amman, är kvinnor särskilt utsatta. Många vågar inte lämna sina hem av rädsla för att utsättas för t.ex. rån, våldtäkt eller kidnappning. CPA och de irakiska myndigheterna har inte möjlighet att skydda kvinnor från alla de övergrepp som äger rum. Shia-muslimernas ökade inflytande i södra Irak medför sannolikt också en negativ utveckling när det gäller kvinnornas situation i det irakiska samhället. Kurderna i norr och de mer extrema av shia-muslimerna i söder står långt från varandra när det gäller frågor rörande kvinnors rättigheter. Detta är en av de stötestenar som kommer att medföra problem i skapandet av en ny irakisk konstitution.

Situationen för barn

Barnens situation diskuterades med *Kurdish Save the Children* och viceministern för social affairs vid *Ministry of Health and Social Affairs* i Erbil.

Kurdish Save the Children har sitt huvudkontor och sin huvudsakliga verksamhet i Suleymania. De är den största och äldsta NGO:n i området och har cirka 500 - 600 anställda. Deras främsta syfte är att återförenera barn med sina familjer och hjälpa de barn som saknar en förälder eller bägge föräldrarna.

Kurdish Save the Children ger ekonomiskt stöd till 2 865 barn som bor med sina mödrar; de flesta av dessa barn är faderlösa. De har ett barnhem, *Olof Palmes Barnhem*, för barn under 18 år. De anordnar också olika aktiviteter för ungdomar över 18 år. De motarbetar också aktivt förekomsten av s.k. *streetworking children*. Delegationen kunde i detta avseende notera en tydlig skillnad mellan Erbil och Suleymania. I Erbil är street-working children mycket vanliga medan man i Suleymania knappast ser några överhuvudtaget.

Enligt Kurdish Save the Children utsätts många barn i Kurdistan för fysiskt våld. Sexuellt våld är förmodligen ovanligt men det är en mycket känslig fråga så det är svårt att veta säkert. Kurdish Save the Children har dock vissa program som tar upp frågan om sexuella övergrepp. Våld mot barn, även inom familjen, är straffbart. I Suleymania finns en särskild polisenhet som utreder dessa fall. En förälder som misshandlar sina barn tvingas skriva under en försäkran om att inte göra om det. Om misshandeln ändå upprepas drivs saken vidare till domstol. Tvångsäktenskap med unga flickor är inget problem i städerna längre. Det förekommer dock på landsbygden men problemet är i avtagande.

Kurdish Save the Children uppgav också att man i Suleymania har en skola där man tar emot barn som återvänt hem från utlandet. Det är en exempelskola med mycket bra lärare. I skolan går 150 elever varav 15 har återvänt från utlandet. Återvändande barn har givetvis också möjlighet att gå i vanliga skolor.

Kurdish Save the Children hjälper gärna till att återförena barn i Europa med sin familj i norra Irak om de har möjlighet till detta. De är dock beroende av att få ett så korrekt och omfattande underlag som möjligt för att kunna göra detta. Förfrågningar kan skickas per e-post, på engelska, till Arsalan Gatur Suleiman på adressen arsalan@ksc-kck.org.

Viceministern för social affairs i Erbil uppgav att hans ministerium driver ett omfattande projekt, *The Family Care Project*, som är inriktat på att hjälpa familjer som inte själva klarar av sin situation. Cirka 68 000 familjer i KDP-området får ekonomisk hjälp varje månad genom detta projekt. Ungefär 150 000 personer får någon form av hjälp genom projektet. Ett antal tusen familjer får utöver ekonomisk hjälp också stöd av en socialarbetare. Det kan t.ex. handla om att försöka lösa konflikter mellan makar eller familjer. Bland dessa familjer var det 30 stycken som flyttat till Erbil från Bagdad. Man erbjuder inom projektet också olika former av hjälp till krigsoffer samt har program för att höja människors sociala medvetande.

The Family Care Project inrymmer också möjligheter till yrkesutbildning för de gatubarn, *street-working children*, som finns i Erbil. Det finns över 5 000 streetworking children i Erbil. Under år 2002 skickades ungefär 600 barn till yrkesutbildning, för de över 15 år, eller till skolan. Dessa barn är dock vanligen inte hemlösa utan det är föräldrarna som skickar ut dem för att arbeta. Ett gatubarn kan ofta tjäna mer pengar på en dag än t.ex. en lärare.

När det gäller Irak som helhet kan konstateras att barnen i landet givetvis drabbats av de sanktioner som riktades mot Irak efter Gulfkriget. Det är fortfarande oklart i vilken utsträckning kriget mot Saddam Husseins regim, och händelserna därefter, har drabbat civilbefolkningen. Det är dock klart att barn har dödats och skadats av bomber. Hur många barn som dödats eller skadats går idag inte att försöka uppskatta. Inte heller hur många barn som förlorat en eller båda föräldrarna. Efter Saddam Husseins fall har många institutioner viktiga för barn, som barnhem, skolor och sjukhus, slagits i spillror. En del av dessa institutioner har dock enligt uppgift nu börjat återuppbyggas. Det finns nu många gatubarn som släppts ut ur fängelser eller kommer från barnhem som upphört att fungera. Barnens situation är därför givetvis, som allting annat i Irak idag, beroende av hur den politiska utvecklingen i landet gestaltar sig i framtiden.

Minoriteter

Allmänt

Omkring tre fjärdedelar av Iraks befolkning är araber. Av dem är drygt hälften shiiter och de övriga sunniter. Shia-muslimerna bor framför allt i södra Irak. Trots att shia-muslimerna är i majoritet har de inte haft någon reell politisk eller ekonomisk makt i modern tid. Sunni-muslimerna finns främst i norr, i Bagdad och bland beduiner i väster. Kurderna är sunni-muslimer. Skillnaden mellan sunniter och shiiter har sitt ursprung i en tvist om vem som skulle efterträda profeten Muhammed efter dennes död 632 e. Kr. Shiiterna menade att Muhammeds kusin och svärson Ali och dennes ättlingar är profetens enda rättmätiga efterträdare. Sunnimuslimerna anser däremot att bl.a. personlig erfarenhet och respekt för sunna skulle vara avgörande. *Sunna* är ett begrepp som betyder ungefär normerande sed. Det används inom islam om de traditioner och det föredöme som grundar sig på vad profeten Muhammed själv har uttalat och gjort i olika situationer.

I stora drag går alltså skiljelinjen i etniskt hänseende i Irak mellan araber och kurder och i religiöst hänseende mellan sunni- och shia-muslimer. Därutöver finns ett stort antal olika folkgrupper och religioner representerade i landet. Kurderna utgör den största minoritetsgruppen i Irak. Andra större grupper är assyrier, turkmener och mandéer.

Situationen för kristna

Delegation tog upp de kristnas situation med, i Erbil, en medlem i ADMs (Assyrian Democratic Movement), politbyrå, KRGs assyriske industri- och energiminister (en av tre kristna ministrar i regeringen i KDP-området) och, i Mosul, den kurdiske viceguvernören samt ledaren för ADM där.

De största kristna kyrkorna i Irak är den Kaldeiska, den Syrisk-ortodoxa och den Nestorianska eller Österns assyriska kyrka. Assyrierna brukar uppskattas ha en befolkning i hela Irak om cirka en miljon. Exakta uppgifter är dock svårt att få. Vissa källor anger att de är upp till två miljoner. Bagdad har en stor kristen befolkning. Drygt en halv miljon, av Bagdads totala befolkning om sex miljoner människor, är kristna och de bor i en egen stadsdel. I Irakiska Kurdistan är assyrierna ungefär 50 000. Det finns cirka en halv miljon assyrier USA; företrädesvis i Kalifornien och städerna Detroit och Chicago. Det bor också många assyrier i Europa, främst i Sverige, Storbritannien, Frankrike, Belgien och Tyskland.

I Erbil finns en stor kristen stadsdel som heter Ainkawa. Här ligger bl.a. ett stort antal barer och spritbutiker. I Ainkawa ligger också t.ex. Erbils flygplats, FNs område, flera kyrkor och ett nöjesfält. I Ainkawa är kvinnorna mer västerländskt klädda än i övriga Erbil. Den företrädare för ADM som delegationen träffade i Erbil uppgav att det inte varit några attacker mot spritbutiker och skönhetssalonger de senaste 4 – 5 åren. Påståenden om sådana attacker är annars inte ovanliga från personer som söker asyl i väst. Den senaste attacken skedde heller inte i Ainkawa utan riktade sig mot den enda spritbutik i Erbil som inte ligger i den kristna stadsdelen.

ADM kämpar för assyriernas rättigheter, tonvikten ligger på deras etniska tillhörighet. ADM har fyra av de fem kristna platserna i det kurdiska parlamentet. Enligt företrädarna för ADM i Mosul har assyrierna där inga problem med andra grupper; utom vissa problem med araber som flyttat till området som ett led i den tidigare regimen arabiseringsprogram. Assyrierna ser sig som en etnisk snarare än religiös grupp. I den nya irakiska konstitutionen vill man bli erkänd som en *assyrisk-kaldeisk* nationalitet och inte bara som en religiös grupp. De var mycket noga att poängtera att de ser sig som, och vill bli kallade, assyrier-kaldéer. Företrädare för assyrierna var de som var mest kritiska till den egna gruppens emigration från Irak. De menade att assyriernas position försvagas; inte på grund av förföljelse utan på grund av utflyttning och en mycket lägre nativitet hos de kristna än hos muslimerna. De företrädare för kristna grupper som delegationen talade med uttryckte samtliga att situationen i stort sett är bra för de kristna; de utsätts inte för någon förföljelse utom längst i söder där vissa incidenter inträffat. I maj/juni 2003 dödades t.ex. tre kristna i Basra för att ha sålt sprit och flera spritbutiker i Basra förstördes. Sedan dess ska dock inga sådana attacker ha inträffat där.

ADM har TV-stationer i Bagdad, Erbil och Dahok samt flera radiostationer. En TV-station skall startas i Mosul. De ger också ut en veckotidning. ADM har också startat flera grundskolor där de bedriver undervisningen på det gamla assyriska språket syriac.

Som nämnts sammanträffade delegationen också med företrädare för ADM i Mosul. De hade där, med hjälp av en styrka om 500 man, övertagit Baathpartiets compound och gjort det till sitt högkvarter. De uppgav antalet kristna i Mosuls guvernorat till cirka 130 000, varav cirka 40 000 i själva staden. De uppgav vidare att de arbetar för att förhindra hämndaktioner mot de araber, från främst Bagdad och Basra, som köpt mark i kristna byar. Överhuvudtaget är markfrågan ett stort problem i de norra delarna av Irak. De kristna har förlorat mark till både araber och kurder i områden runt Mosul och Dahok. Kurder har förlorat mark till araber i Kirkuk och dess omgivningar. Man uppgav att i många fall har araberna köpt marken legalt av den irakiska staten men att det också sker illegal bebyggelse på den mark som det tvistas om. Efter kriget finns nu en stark vilja hos både kristna och kurder att flytta tillbaka till sina gamla egendomar. Både KDP, PUK och ADM anser att markproblemen bör lösas lagstiftningsvägen. Problem har dock redan uppstått; t.ex. är det många kurder, som fördrivits från Kirkuk, som nu försöker flytta tillbaka till sina gamla hem och många tältar på sin gamla mark. Det uppgavs också att Saddam Hussein använt sig av strategin att bygga moskéer på kristen mark vilket är ett problem då det är förbjudet att riva eller förstöra en moské. Enligt uppgift lät Saddam Hussein ibland prägla sitt namn på de tegelstenar som användes vid moskébyggandet.

Situationen för turkmener

Turkmenerna lever främst i nordöstra Irak. De har kulturellt och språkligt mycket gemensamt med Turkiet. Uppgifter om antalet varierar, enligt partiet *Turkmenska fronten* är de ca 2 och en halv miljoner turkmener, sannolikt är de betydligt färre. Turkmenerna är till största delen sunnimuslimer. För turkmenerna, liksom för de flesta andra folkgrupper i Irak, innebär Saddam Husseins styre, besvärliga villkor. Många var t.ex. tvungna att registrera sig som araber för att få rätt att köpa mark samt för att få möjligheter till utbildning. Liksom assyrierna har turkmenerna en inte helt problemfri relation till kurderna, eftersom det finns många turkmener i samma områden och städer i norra Irak som kurderna gör anspråk på. Turkmenerna har också traditionellt motsatt sig kurdernas självständighetssträvanden.

Delegationen hann inte denna gång träffa någon företrädare för turkmenerna.

Situationen för mandéer

Mandéerna lever främst i Bagdad och också söder om staden Kut, t.ex. i och kring Basra. En diplomat i Amman karakteriserade dem som en förkristen sekt, eftersom de vördar Johannes Döparen men inte Jesus. En Messias, Manda d'Hayye, väntar man ännu på. Det finns enligt uppgift mellan 100 000 och 200 000 mandéer i Irak. De har sitt huvudtempel och en social klubb i en av de finaste stadsdelarna i Bagdad. Mandéerna hade ett gott förhållande till Saddam Hussein, som offentligt omtalade dem som sina vänner. Detta har inte påverkat deras nuvarande situation negativt. Mandéerna sades vara i samma situation som de kristna efter kriget. Deras rättigheter som religiös minoritet respekteras.

Återvändande

Allmänt

Delegationen tog upp frågor om in- och utresa till/från främst norra Irak samt återvändande-frågor med representanter för de båda KRG, högre tjänstemän och representanter för ADM och IOM och UNHCR.

De kurdiska representanterna var samstämmiga i att säkerhetssituationen och möjlighet att få arbete (och bostad) var viktigast när det gällde exilirakiers vilja att återvända. Man var också ense om att säkerhetsläget är tillfredsställande, men att det ekonomiska läget lämnar mycket i övrigt att önska. Återvändande i större omfattning kan inte komma igång förrän det skapas arbetstillfällen och bostäder. I detta sammanhang erinrade man om att de många internflykt- ingarna prioriteras av myndigheterna. Det påpekades också för delegationen vid flera tillfällen att de som lämnat Irak för att söka asyl i väst ofta sålt allt de äger och att det av denna anledning kan vara svårt att komma tillbaka och "starta om".

Representanter för KDP, PUK och ADM menade att de som återvänder frivilligt måste få något stöd så de inte blir en ytterligare belastning för samhället. Startbidrag på 1 000 USD ansåg en KDP-viceminister vara otillräckligt, och en hög PUK-representant menade att 20 000 USD snarare var vad som behövdes för att starta på nytt. Andra viktiga stödåtgärder, som de europeiska länderna kan bidra med, är husbyggande och skapande av arbetstillfällen. Vidare behövs investeringar i industri, mobilnät, vägar och järnväg. Akademiker och folk med egna ekonomiska resurser önskade man tillbaka så snart som möjligt. Man arbetade för att den nya irakiska lagen ska tillåta dubbelt medborgarskap. Detta skulle underlätta för exilirakier att åtminstone återvända för tillfälliga projekt. Tvångsvist återvändande var myndigheterna emot. ADM menade dock att vissa påtryckningar också måste till. En sådan kunde vara att inte bevilja svenskt eller norskt medborgarskap.

Viceministern för Humanitarian Aid and Cooperation förordade en trepartsöverenskommelse mellan irakiska myndigheter, UNHCR och avsändarlandet enligt Afghanistanmodellen. Han hade dock inte något emot IOMs program för frivilligt återvändande under förutsättning att de återvändande får hjälp ända hem och inte bara till Bagdad samt att KRG underrättas av IOM innan hemresan.

IOM-representanter delegationen träffade i Erbil upplyste om att de arbetar med att sluta ett avtal med Syrien, som skall göra det möjligt för folk från norra Irak att återvända mera direkt

hem än enligt nuvarande upplägg via Jordanien till Bagdad. Magnus Rydén besökte IOMs kontor i Damaskus den 16 oktober och fick då bekräftat att Syrien nu tillåter transitering av återvändande irakier med humanitära skäl för att återvända; dock knappast fler än 10 familjer i månaden initialt. Något formellt avtal hade inte slutits.

Ensamkommande barns återvändande och återförening med de sina kan möjliggöras genom att Kurdish Save the Children kan spåra föräldrar eller andra anhöriga som är villiga att ta hand om dem. Organisationen nås på: E-post: ksc-kcf@ksc-kcf.org eller telefon + 44 704 312 1909. Se vidare bifogad rapport.

In- och utresa

CPA utfärdade i slutet av juni inresebestämmelser. Irakisk lag ska gälla om inte annat krävs av säkerhetsskäl. Koalitionsstyrkorna hade först på senare tid förstärkt gränsskyddet. De kurdiska myndigheterna uppgav sig ha god kontroll. Gränskontrollerna, åtminstone på KDP-sidan, tar fotokopia på alla pass, så man kan jämföra dem vid eventuell utresa. Om manipulerade pass upptäcks informeras Sverige via KDP/KRG-kontoret i Stockholm. Svenska myndigheter kan samma väg kontrollera dokument och om sökanden har utresetillstånd.

Irakier från de kurdstyrda provinserna måste fortfarande ha utresetillstånd för utlandsresor. Kraven för att få tillstånd sades ha skärpts efter kriget. Utresetillstånd beviljas till följande kategorier:

1. De som kan visa att de har uppehållstillstånd i utlandet eller ärende om sådant vid ambassad i närområdet.
2. Patienter som kan visa att de behöver/kommer att få behandling utomlands.
3. Affärsmän med dokumenterade affärskontakter utomlands
4. Studenter med stipendium utomlands.

Betingelserna för in- och utresor kommer säkert att förändras allteftersom Irakiska Kurdistan blir en integrerad del av Irak. Vid tiden för delegationens samtal gällde följande vid de olika gränspassagerna.

Turkiska gränsen

Gränspassagen vid Ibrahim Khalil synes fortfarande vara den enda officiella passagen mellan Turkiet och norra Irak. Sedan kriget har inte bara lastbilstransporterna minskat, med sinande inkomster för KDP-styret som följd, utan även persontrafiken. I juni 2002 passerade 408 resenärer Ibrahim Khalil, i juni 2003 hade strömmen minskat till 130 stycken.

Travelling Department, som lyder under Ministry of Humanitarian Aid and Cooperation, kan utfärda 10 utresetillstånd per dag, fem är vikta för KRG och fem för Turkmen Front. Turkiet accepterar dessa för inresa i Turkiet. Familjer med barn under 18 år avräknas ett tillstånd. KRGs utresetillstånd kostar 100 dollar. Förutom denna kvot kan en resande erhålla visering vid Turkiets ambassad i Bagdad samt affärsmän direkt vid gränsen, s k Border Visas.

Det går fortfarande att ta sig över gränsen illegalt, men kurdiska myndigheter tror inte att så många gör det. Man har siffror på de som åkt fast och returnerats till norra Irak.

Syriska gränsen

Sedan den 20 juli går det åter att resa via Fish Khabour. Pass ska inte behövas. De officiella gränsövergångarna vid Yarubya och Abu Kemal kan användas för resor till/från Mosul och Erbil respektive Kirkuk och Suleymania. På irakiska sidan finns buss och taxi.

Iranska gränsen

Det uppgavs vara enklare att resa till Iran än till Syrien och Turkiet. Flera gränspassager är öppna för persontrafik, bl.a. Perwin och Haji Umrin. För kortare besök räcker det med ID-kort. Partierna i norra Irak kan genom sina sambandskontor i Iran underlätta resandet.

Flygplatser

Delegationen flög från Amman via Bagdad till Erbil. På ett stort fält just utanför staden har byggts en landningsbana för normalstora plan. Skylten "Hawler International Airport" bredvid husvagnsbaracken (som utgör flygplatsens enda byggnad) är det enda som vittnar om framtidsplanerna (*Hawler* är det kurdiska namnet för Erbil). Nästa år hoppas man ha igång inrikesflyg. Flygplats för inrikesflyg byggs också i Suleymania. Ännu går det inga reguljärflyg, men Basra har öppnat för internationell luftfart och nästa år tror myndigheterna att Mosul och Bagdad står på tur. Bl.a. KML, LOT och SAS har landningstillstånd på Basra, men har inte (p.g.a. säkerhetsläget) börjat flyga ännu.

Inrikes resor

Bussförbindelser finns mellan alla städer i Irak. Med minibuss eller taxi kan man också nå de flesta byar. Vid 9-tiden varje morgon avgår buss från Bagdad till Mosul. Minibussarna har bäst standard. Resan tar 4 – 5 timmar. Det finns också nattbussar, men de är osäkrare. Tåg går mellan Bagdad och Basra samt mellan Bagdad och Mosul. Resan till Mosul tar nio timmar och rekommenderas inte. Många rutor är trasiga och luftkonditioneringen fungerar inte.

Dokument

CPA/IGC var vid tiden för delegationens besök i färd med att börja utfärda resedokument till irakier, som saknar giltiga pass. Under år 2004 ska nya irakiska hemlandspass börja utfärdas. Gamla serier kommer då inte längre att vara giltiga. Man avser också utfärda ett nytt identitetskort. Tills så sker fortsätter man att utfärda nuvarande kort.

Övrigt

UNHCR i Amman bedömde de asylskäl som nu anfördes av irakier som ofta för svaga för att räcka för att få skydd. Dock skulle det vara inhumant om Jordanien sänder tillbaks dem. Därför avgör man för närvarande inte ärendena.

UNHCR administrerar två läger, ett i ingenmansland (mellan Jordanien och Irak) och ett i Al Ruweished, åtta mil in i Jordanien. I det förra lägret befinner sig omkring 1 100 människor. 80% är iranska kurder från Al Tash-lägret utanför Bagdad. Ingen av dem uppfyllde före kriget kriterierna för vidarebosättning, men nu är förhållandena så dåliga i Al Tash att UNHCR överväger att ta upp fallen till omprövning. I lägret vid Al Ruweished bor det mest palestinier,

383 stycken. Palestinier gifta med jordanska medborgare har fått uppehållstillstånd i Jordanien. Övriga går en osäker framtid till mötes. Många palestinier i Irak bor fortfarande i tält sedan de avhysts av sina hyresvärdar. CPA lär arbeta på en lösning.

Av de kanske 11 000 iranierna som är kvar i Al Tash ser många ut att kunna få en fristad i Irakiska Kurdistan. Iran skulle också kunna tänkas ta emot en del av dem.

Jordanien pressar på för att bli av med de två lägren. USA, Canada och Australien kan tänkas ta några på kvot, men det kan bli en "Pandoras box effekt". Jordanien drar till sig många hoppfulla flyktingar. En sista lösning kan bli läger på den irakiska sidan av gränsen. UNHCR behöver stöd för att kunna behålla de som inte kan återvända till Irak. På tal om hopp avslutar vår sagesman med att säga att läget i Irak inte gärna kan bli sämre än nu.

Källor

Västdiplomater i Amman

UNHCR i Amman och Erbil

Ministry of Humanitarian Aid and Cooperation, KRG Erbil

Travelling Department, KRG Erbil

Ministry of Health and Social Affairs, KRG Erbil

Ministry of Human Rights, KRG Erbil

Ministry of Interior, KRG Erbil

Ministry of Industry and Energy, KRG Erbil (assyrisk representant)

Qandil, svensk NGO, i Erbil

Khatuzeen Center for Social Action, kvinnocenter i Erbil

Hawlati, oberoende tidning, i Erbil och Suleymania

ADM i Erbil och Mosul

Vicegurvenören i Mosul

IOM i Erbil och Damaskus

PUKs representant i Erbil

Ministry of Foreign relations and Assistance, KRG Suleymaniya

Ministry of Interior och säkerhetstjänsten, KRG Suleymania

IUM i Suleymania

ICRC i Suleymania

Cultural Center for Learning Women i Suleymania

Women Information and Cultural centre i Suleymania

ASUDA, kvinnoorganisation i Suleymania

Kurdistan Save the Children i Suleymania

KTP i Suleymania

ICP/KCP i Suleymania

Norsk folkehjelp, NGO i Suleymania

Förkortningar

ADM	Assyrian Democratic Movement
CPA	Coalition Provisional Authority
ICG	Iraqi Governing Council
ICP	Iraqi Communist Party
ICRC	International Committee of the Red Cross
IMIK(IMK)	Islamic Movement of Iraqi Kurdistan
IOM	International Organization for Migration
IUM	Islamic Union Movement
KCP	Kurdistan Communist Party
KIG	Kurdistan Islamic Group
KDP	Kurdistan Democratic Party
KRG	Kurdistan Regional Government
KTP	Kurdish Toiler's Party
SCIRI	Supreme Council for the Islamic Revolution in Iraq
UNOCHI	United Nations Office of the Humanitarian Coordinator for Iraq
WCPI	Workers Communist Party Iraq

